

— John Vikström —

Mitä sivistys mielestäni on?

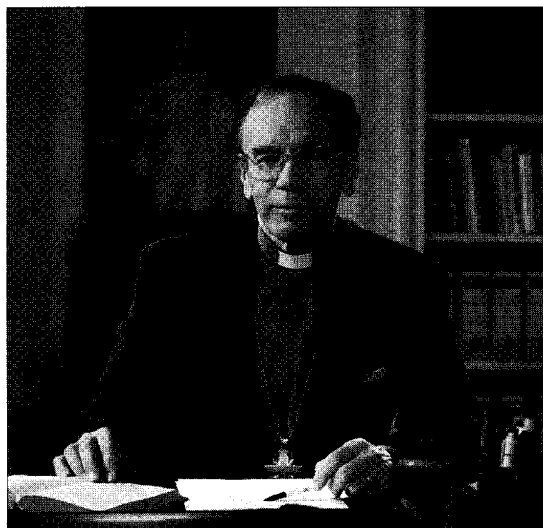
Valmistellessani tätä puheenvuoroa katse-
lin välillä toisella silmällä Ruotsin televisi-
on lähetystä prinssi Bertilin hautajaisista. TV-
ruutu välitti runsain määrin eurooppalaisen ja
erityisesti pohjoismaisen sivistyksen korkeata-
soisia ilmauksia: Linnankirkon arkkitehtuuri ja
taideteokset, vanhoja arvokkaita seremonioita,
korkeatasoista musiikkia. Sekä kirkossa että
Tukholman katujen varsilla, missä hautajaiskul-
kue eteni, näkyi sivistynyt tapa jättää jäähyväi-
set rakastetulle ja arvostetulle prinsille.

Tämä ei kuitenkaan saanut minua vä-
littömästi yhdistämään näkemääni kysymykseen
siitä, mitä sivistys on. Vasta lähetysten lopussa
näin ja koin sellaista, joka johdatti ajatukseni
tähän teemaan.

Hautajaiskulkue eteni talvisen Haagan
puiston läpi. Kun kulkue lähestyi pienellä
sumuisella saarella tai niemekkeellä sijaitsevaa
hautausmaata, TV-kamera vetäytyi, hienotun-
teisesti, varovasti, hiljaa. Saari näkyi TV-ruu-
dussa yhä pienempänä ja pienempänä, kunnes
se lopuksi kokonaan häipyi. Siihen pitkä ohjel-
ma päättyi, ilman yhtään sanaa, ikäänkuin kes-
ken, ilman sitä loppuhuipentumaa, jota tavallisen
käsikirjoitus ja lähetys olisi edellyttänyt. Se
jäi kesken *kunnioituksen* takia. Tärkeämpi kuin
katselijoitten uteliaisuutta ruokkiva loppu oli
kunnioitus lähiomaisten syvimpiä tunteja koh-
taan, itse kuolemaa kohtaan. Lähetys jäi kes-
ken *sivistyksen* takia.

Mitä siis sivistys on? Näen sivistyk-
sessä lähinnä kolme puolta, kolme perusolot-
tuvuutta. Siinä on tiedollinen ja taidollinen, eet-
tinen ja esteettinen puoli. Kolmijako vastaa aika
pitkälle antiikin vapaiden taiteiden kasvatusoh-
jelmaa, joka perustui Platonin määrittelemiin
totuuden, hyvyyden ja kauneuden perusarvoi-
hin.

Sivistys ei synny itsestään. Se on tie-
toisen muokkaamisen, *jalostamisen* tulos, vil-
jelyn tulos. Sana kulttuuri viittaa juuri viljelyyn.
Kaunis, koskematon luonto ei vielä ole kult-

tuurua. Kulttuuri on viljeltyä luontoa. Vastaa-
vasti ihmisen sivistys on viljeltyä, kultivoitua
ihmisyyttä - itsensä ja muiden muovaamaa
ihmisyyttä.

Ihmistä voi sivistää kehittämällä hän-
nen ajattelukykyään ja kieltään, hänen eettistä
arvostelukykyään ja hänen esteettistä aistiaan.
Tämä merkitsee mm. sitä, että ihmistä autetaan
löytämään ja sisäistämään totuuden ja valheen,
hyvän ja pahan, oikean ja väärän sekä kauniin
ja ruman kriteerit. Tietysti sivistämiseen kuu-
luu myös tietojen välittäminen, mutta tällaisten
kykyjen kehittäminen on mielestäni vielä tär-
keämpää.

Sivistys ei kuitenkaan ole vain yksi-
löä koskeva asia. On sivistyneitä henkilöitä,
mutta on myös sivistyneitä koteja, sivistyneitä
kouluja ja sivistyneitä maita. Yhteisön sivisty-
yneisyys voi ilmetä esimerkiksi tieteen tai tai-
teen tasokkuutena tai hyvänä tapakulttuurina.

Minkälainen on nk. sivistynyt henki-
lö? Onko spesialisti ilman muuta sivistynyt hen-
kilö? Entä taiteilija tai kirjailija? Onko olemassa
myös sivistymättömiä professoreja tai sivisty-
mättömiä muusikoita? Olen taipuvainen arvos-
tamaan sivistyksen eettistä puolta enemmän

kuin sen tiedollista ja taidollista puolta. Ihmisen osaaminen on luonnollisesti osa ryhmän tai maan sivistyspääomaa, mutta tällainen osaaminen ei vielä takaa, että ihminen myös henkilönä on sivistynyt, sydämeltään sivistynyt.

Minusta yksittäisen henkilön sivistys tulee erityisesti ilmi siinä, *miten hän käyttää osaamistaan* - ja tämä on vuorostaan hyvin riippuvainen siitä, *millainen henkilö hän on*. Näin tulen siihen tulokseen, että suhteellisen pienellä tietomäärällä varustettu henkilö saattaa olla sivistyneempi kuin korkeasti oppinut. Olen elämäni varrella tavannut monta tällaista sivistynyttä henkilöä, myös sivistymättömiä spesialisteja. Mitkä ovat sitten sivistyneen ihmisen tyyppisiä ominaisuuksia? Ajatellessani jotakin sivistyneenä pitämäni henkilöä huomaan näkeväni silmieni edessä nöyrän ihmisen. Hänen sivistyneisyytensä ilmenee erityisesti kunnioituksena elämää ja muita ihmisiä kohtaan, toisen ihmisen hienotunteisena huomioonottamisena, suvaitsevaisuutena, joka ei ole välinpitämättömyyttä, avarakatseisuutena, kykyinä nähdä ja arvioida asioita useammasta näkökulmasta. Yksisilmäistä fanaatikkoa en kutsuisi sivistyneeksi ihmiseksi.

Nöyrällä ihmisellä en tarkoita nöyryytettyä. Tarkoittamani nöyryyteen pystyy vain sisäisesti vapaa ja vahva, tervettä itsetuntoa ja itsekunnioitusta omaava ihminen, henkisesti kypsä, viisas ihminen, joka Sokrateen tavoin tietää olevansa keskeneräinen, vasta matkalla eikä vielä perillä - "Tiedän, etten mitään tiedä". Sivistys on tulemistä joksikin, ei pysyvää olotilaa, ei valmista lopputuotetta.

Huomaan, että se mitä yritän määrittellä sivistyneen ihmisen tunnuspiireiksi, vastaa aika paljon sitä, mitä apostoli Paavali kuvaa tutussa ensimmäisen Korinttolaiskirjeen luvussa:

"Vaikka minulla olisi profetoimisen lahja, vaikka tuntisin kaikki salaisuudet ja kaiken tiedon ja vaikka minulla olisi kaikki usko, niin että voisin siirtää vuoria, mutta minulta puuttuisi rakkaus, en olisi mitään. Vaikka jakaisin kaiken omaisuuteni nälkää näkeville ja vaikka antaisin polttaa itseni tuleksa mutta minulta puuttuisi rakkaus,

en sillä mitään voittaisi.

Rakkaus on kärsivällinen, rakkaus on lempeä.

Rakkaus ei kadehdi, kersku, ei pöyhkeile, ei käyttäydy sopimattomasti, ei etsi omaa etuaan, ei katkeroidu, ei muistele kärsimäänsä pahaa, ei iloitse vääryydestä vaan iloitsee totuuden voittaessa. Kaiken se kestää, kaikessa uskoo, kaikessa toivoo, kaiken se kärsii..."

Nykyinen kehityskulku viittaa siihen, että ihmisen ulkoista elämäntilannetta tulevina vuosina voidaan kuvata sanalla *liikkuvuus*. Pääoma, palvelut, työvoima ja aatteet kaikesta päättäen liikkuvat vapaasti ja nopeasti. Liikkuvuus ei tarkoita ainoastaan lisääntyvää kansainvälistymistä ja eri kulttuurien, uskontojen ja arvostuksien enenevää kohtaamista ja vuorovaikutusta. Se tuo mukanaan myös lisääntyvän pluralismin kunkin maan tai alueen vanhojen rajojen sisäpuolelle. Ihmisille käy yhä välttämättömämmäksi työskennellä elämänsä aikana useammassa ammateissa ja elää samanaikaisesti useammassa alakulttuureissa, joissa voi olla keskenään erilaisia katsomuksia ja arvostuksia. Liikkuvuus merkitsee epäilemättä suuria mahdollisuuksia, mutta myös rasittavaa välttämättömyyttä elää hajanaisessa, vaikeasti hallittavassa ja hahmotettavassa todellisuudessa.

Mitä taitoja ja valmiuksia ihminen tarvitsee tässä tilanteessa? Mitä pätevyyskäsiä, mitä kvaliteetteja? Se, että yhteiskunnan sisäinen liikkuvuus vaatii vastaavaa liikkuvuutta, moninaisuutta ja joustavuutta koulutusjärjestelmältä, on lähes itsestäänselvyys. Halki elämän jatkuva koulutus käy yhä välttämättömämmäksi.

Vaadittava pätevyys ei koske ainoastaan teoreettisia tietoja tai käytännöllisiä ja teknisiä valmiuksia. Se koskee myös itse persoonallisuutta. Meidän tulee siis kysyä: Mitä persoonallisia kvaliteetteja ja asenteita edellytetään jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa? Muuttuvassa yhteiskunnassa selviytyvän ihmisen tulee olla avoin ja suvaitsevainen. Näiden ominaisuuksien tulee olla ankkuroituneina syvälle hänen persoonallisuuteensa. Hänen tulee olla oppimishaluinen ja -kykyinen sekä utelias muutosten edessä. Hänellä tulee olla kykyä aitoon vuorovaikutukseen sekä hänen pitää kyetä suo-

rittamaan valintoja ja priorisointeja ilman traditionaalisten käyttäytymistapojen tukea.

Kuinka tällainen kyky saavutetaan? Voi olla khyödyllistä tarkastella ihmistä, jolla ei tätä pätevyyttä ole. Miltä hän näyttää? Tällainen ihminen kaiken liikkuvuuden ja moninaisuuden keskellä takertuu kouristuksenomaisesti elämänsä, sulkeutuu, on aggressiivinen ja epäluuloinen uuteen. Hän on kyvytön avoimuuteen ja aitoon kommunikaatioon. Tämä kaikki näyttää perustuvan sisäiseen turvattuuteen ja ahdistukseen. Olospäin hänen täytyy näyttää vahvalta, kovalta ja varmalta sen tähden, että hän on sisäisesti heikko ja epävarma.

Tästä näyttää seuraavan, että ulkoisesti liikkuva ja muuttuva elämä vaatii sisäistä lujuttua ja rauhaa, että ulkoisesti hajanainen elämä vaatii sisäistä yhtenäisyyttä ja että ulkoisesti turvaton elämä vaatii sisäistä turvallisuutta. Olospäin avoin elämä vaatii sisäistä mielenrauhaa - identiteettiä, johon kuuluu tietoisuus siitä, kuka on, mitä haluaa ja mihin kuuluu. Tämän tietoisuuden kuulumisesta johonkin pitänee lukeutua tärkeimpien pätevyysvaatimusten joukkoon liikkuvuuden yhteiskunnassa. Varmasti käy välttämättömäksi, että yhdessä ja samassa persoonassa yhdistyy erilaisia identiteettejä: alueellinen, kansallinen, eurooppalainen jne.

Sisäisen ihmisen vahvistaminen, tietoinen persoonallisuuskasvatus, näyttää siten olevan tärkeää ajateltaessa seuraavaa vuosisataa. Se vaatii sivistystä, joka ei ole ainoastaan leveää, vaan myös syvää; sivistystä, jossa tietyt perusarvot muodostavat yhdistävän lenkin. Kun valtiolliset ja muut koossapitävät siteet heikkenevät, saa se, mitä me kutsumme sivistykseksi, yhä suuremman koossapitävän merkityksen. Mutta sivistys ei ole mikään välineellinen arvo. Se voi todellakin osoittautua hyvin arvokkaaksi välineeksi kansan, maan ja alueen parhaaksi. Mutta periaatteellisesti se on päämäärä itsessään - siksi, koska *ihminen on päämäärä itsessään*.

Kolmesataa viisikymmentä vuotta sitten toimi Turussa eräs professori saman katedraalin juurella, joka näkyy työhuoneeni ikku-

nasta. Hänen nimensä oli *Michael Wexionius* - hän tuli nimittäin Växjöstä - ja hän oli Turun Akatemian ensimmäinen filosofian professori. Teoksessaan *De Prudentia* vuodelta 1642 hän kirjoitti mm. näin:

“Kaikkien ihmistoimien sääntönä on oltava, että valitaan hyvä ja vältetään paha. Sen takia moraalifilosofit ovat antaneet viisaudelle kolminkertaisen silmän: muistin, jolla se tarkastelee mennyttä, ymmärryksen, jolla se tarkastelee nykyhetkeä, ja huolenpidon, jolla se tarkastelee tulevaa.”

Muistin katse historiaan, *ymmärryksen* katse nykyajan todellisuuteen, *huolenpidon* katse tulevaisuuteen - tämä on viisautta, tämä on sivistystä myös tänä aikana, sivistystä, jota sekä yksilö että yhteiskunta tarvitsevat, syvää ja aitoa humanismia.

Jos seisoo kansallispyhättömme Turun tuomiokirkon alttarilla seurakunnan edessä lasken hetkeksi katseeni alas, näen Michael Wexioniuksen hauta- ja muistokiven kuorin lattiasa, alttarin edessä. Sana kulttuuri, siis sivistys, tulee latinan sanasta *cultus*, viljely. Samasta tulee myös sana *kultti*, joka tarkoittaa palvontaa, jumalanpalvelusta. Kulttuurilla ja kultilla on siis samat juuret. Ne ovat sukua toisilleen.

Herran pelko on viisauden alku, sanotaan Pyhässä kirjassa. On viisaita ja sivistyneitä uskovaisia, on viisaita ja sivistyneitä ateisteja. Mutta viisauteen, sivistykseen, kuuluu kuitenkin mielestäni syvä nöyryys olemassaolomme suuren mysteerin edessä, pyhyiden edessä, pyhyiden, joka paljastaa itsekkyytemme ja materialismimme, joka luo tietoisuuden katoavaisuudesta ja katoamattomuudesta, joka antaa syvyys - korkeusulottuvuuden kulttuurille, sivistykselle, joka muuten helposti tulee liian yksilotteiseksi, liian latteaksi ja harmaaksi.

Viisautta - sivistystä - määritellyt professori on saanut oikean leposijan.

Arkipiispa John Vikströmin puheenvuoro on lyhennelmä hänen opetushallituksen Tulosfoorumissa 25.1. käyttämästään puheenvuorosta. Tulosfoorumissa pohdittiin koulun välittämää sivistystä ja foorumi oli samalla opetushallituksen avaus itsenäisyyden juhlavuoteemme.